

---

# Pobyt w NRD pracowników nauki Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 7/1-2, 232-235

---

1962

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

**Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.**



Zaproszenie doc. Jewsiewickiego miało miejsce w związku z drukiem jego rozprawy *Pokus o periodisaci dejin filmovè na základe obecného rozvoje kinematografie* w t. VI „Sbornika pro Dejiny Prirodnich Ved a Techniky“ wydawanego przez wspomnianą Komisję.

Podczas pobytu w Pradze doc. Jewsiewicki wygłosił w dn. 10 listopada na posiedzeniu naukowym Komisji, któremu przewodniczył dr Lubos Nový, referat na temat metodyki badań historycznych nad techniką, w którym przedstawił na podstawie wieloletnich doświadczeń z własnej pracy naukowej próbę metodycznego ujęcia problemów badawczych i techniki badawczej interesujących historyków wieków XIX i XX.

Referent skoncentrował dwugodzinny wykład na kilku podstawowych zagadnieniach, z którymi stykają się współcześni badacze historii ostatnich 100 lat w zakresie nauk stosowanych i techniki. Mówił on w szczególności o problematyce i specyfice współczesnych badań historycznych w zakresie nauk stosowanych, a szczególnie w zakresie techniki; o zadaniach instytucji naukowych w badaniach tego typu; o źródłach i materiałach do tych badań, ich gromadzeniu i informacji źródłowej o nich; wreszcie o współpracy z odpowiednimi placówkami naukowymi (biblioteki, archiwa, muzea). Specjalną uwagę referent poświęcił zbieraniu materiałów naukowych do historii techniki drogą wywiadów personalnych.

Po referacie odbyła się żywa dyskusja nad zagadnieniami typu metodologicznego oraz wymiana poglądów na organizację badań naukowych w dziedzinie historii i techniki.

W dniu 14 listopada doc. Jewsiewicki odbył rozmowy w praskim Muzeum Technicznym m. in. na temat powiązania badań historycznych nad techniką z ekspozycjami muzealnymi oraz na temat organizacji ekspozycji z prehistorii filmu, fotografii i kinematografii w muzeum praskim. Ekspozycję tę doc. Jewsiewicki ocenił krytycznie, zwracając uwagę na konieczność naukowej podbudowy ekspozycji muzealnych.

Na prośbę czechosłowackich historyków filmu doc. Jewsiewicki wygłosił w dniu 13 listopada wykład na temat historii polskiego powojennego filmu, a w dniu 16 listopada — wykład o twórczości Władysława Starewicza, polskiego twórcy filmów lalkowych.

W. J.

#### POBYT W NRD PRACOWNIKÓW NAUKI ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

W dniach 1—21 grudnia 1961 r. przebywali w NRD jako goście Instytutu Nauk o Ziemi w Lipsku (Deutsches Institut für Länderkunde) pracownicy Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN: dr Irena Stasiewicz, dr Józef Babicz i dr Paweł Czartoryski. Celem ich pobytu było uzupełnienie materiałów źródłowych do swych prac badawczych. Zapoznawali się więc oni pod kątem widzenia swych różnych zainteresowań ze zbiorami rękopisów, starodruków i nowszych materiałów źródłowych w bibliotekach i archiwach Lipska, Drezna, Halle, Weimaru, Erfurtu, Jeny i Goty. Wyniki poszukiwań okazały się interesujące w znacznie szerszym zakresie, aniżeli wymagała tego realizacja planów indywidualnych poszczególnych osób. Księgozbiory bowiem i zbiory rękopisów Saksonii i Turynii zawierają tak bogate materiały, nie tylko z historii nauki i jej poszczególnych dyscyplin, lecz także z historii ogólnej i historii kultury, że powinny one stać się terenem dalszych

badań polskich pracowników nauki. Kto wie nawet, czy nie warto byłoby zorganizować np. w Lipsku stałej jedno- lub dwuosobowej placówki Polskiej Akademii Nauk przy Saksońskiej Akademii Nauk — na wzór takich placówek w Paryżu i Rzymie. Biblioteka Uniwersytecka w Lipsku, licząca 1,6 mln tomów, należy dziś do największych bibliotek niemieckich, a ponadto Lipsk jest doskonałą bazą wypadową do wszystkich bibliotek i archiwów Saksonii i Turynii.

W 1959 r. wydany został w Berlinie centralny dla NRD katalog osobowy repokisów<sup>1</sup>, a ponadto opublikowany został wykaz slawistów znajdujących się w bibliotece w Gocie<sup>2</sup>. Publikacje te spełniają tym bardziej pozytywną funkcję użytkową, że katalogi rzeczowe wielu naukowych bibliotek niemieckich pozostawiają wiele do życzenia. Mobilizująca do pracy jest natomiast panująca we wszystkich bez wyjątku bibliotekach i archiwach NRD atmosfera życzliwości, która otaczała nas na każdym kroku. Za uczynności i dodatkowe niejednokrotnie godziny pracy chcemy chociaż tą drogą podziękować pracownikom archiwów i bibliotek Lipska, Drezna, Weimaru, Goty i Erfurtu.

\*

Celem pobytu w NRD dr Ireny Stasiewicz było uzupełnienie materiałów do pracy habilitacyjnej na temat teorii nauki w Polsce XVIII w. Chodziło mianowicie o uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jakiej mierze poglądy polskich osiemnastowiecznych teoretyków nauki są wyrazem konwencji epoki, w jakim stopniu różnią się od poglądów na ten temat lansowanych w osiemnastowiecznych publikacjach niemieckich, i w jakim stopniu pozostają pod ich wpływami. Poszukiwania wykazały, że zbiory starodruków bibliotek uniwersyteckich w Lipsku i Jenie oraz Biblioteki Miejskiej w Erfurcie posiadają szczególnie dużo niemieckich rozprawek z XVIII w. z zakresu teorii nauki, traktujących najczęściej o zagadnieniach definicji i klasyfikacji nauk, podczas gdy w ówczesnej Polsce prace z tego zakresu były zjawiskami raczej odosobnionymi.

Zapoznanie się z niemieckimi osiemnastowiecznymi publikacjami z zakresu teorii nauki nasuwa wniosek, że polskie osiemnastowieczne publikacje z tego zakresu były stosunkowo mało samodzielne — w jakimś stopniu zrodziła je konwencja epoki w najszerszym tego słowa znaczeniu, z tym, że w ustawieniu poszczególnych zagadnień, jak np. problem definicji czy klasyfikacji nauk, widać niejednokrotnie wyraźne wpływy niemieckie, dochodzące do nas najczęściej z Saksonii, niejednokrotnie za pośrednictwem Wawrzyńca Mitzlera de Kolof. On to właśnie w 1773 r. przynosi niemal żywcem na łamy „Monitora“ podział nauk i rozważania o poszczególnych naukach z popularnej w Niemczech pracy Johanna Geорга Sulzera; on też macza palce w wydaniu anonimowego przekładu *Historii nauk wyzwolonych* J. CarlanCasa. Znamienny jest przy tym fakt, że pozostałe osiemnastowieczne publikacje polskie z zakresu teorii nauki ukazały się poza granicami kraju.

\*

Dr Józef Babicz podczas tego pobytu w NRD kontynuował zapoznanie się ze zbiorami największego światowego ośrodka bibliograficznego i archiwalnego w za-

<sup>1</sup> *Gelehrten und Schriftstellernachlässe in den Bibliotheken der Deutschen Demokratischen Republik.*

<sup>2</sup> *Slavica — Katalog der Landesbibliothek Gotha* (tom X serii *Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas*). Opracował Helmut Claus. Akademie-Verlag, Berlin 1961.

kresie geografii: Deutsches Institut für Länderkunde w Lipsku i zbieranie materiałów źródłowych do zaplanowanych w najbliższych latach prac z historii geografii<sup>3</sup>.

Kamień węgielny pod Institut für Länderkunde jako placówkę naukową, gromadzącą dorobek źródłowych badań różnych krajów, położył w 1893 r. Alfons Stübel, znany geolog i podróżnik, dzięki olbrzymim swym zbiorom. Po ostatniej wojnie Instytut przeszedł do szerokiej, kilkukierunkowej działalności prowadząc: wielką bibliotekę geograficzną z najbogatszym i najlepiej wyposażonym działem historii geografii; jedyną w świecie dokumentację bibliograficzną ukazujących się we wszystkich krajach globu prac geograficznych; dokumentację filmową najważniejszych obiektów i zjawisk geograficznych; oraz bogate archiwum spuścizny naukowej geografów i przyrodników. Przy Instytucie istnieje jedyne tego rodzaju muzeum w świecie (Museum für Länderkunde), którego ekspozyty sporządzone środkami najnowszej techniki obrazują geograficzno-społeczne problemy wszystkich części świata.

Ze względu na bogate zbiory biblioteczne, zbiory materiałów archiwalnych i opracowania bibliograficzne Instytut ma wielkie znaczenie dla historyków geografii. Jednakże prowadzona tu od kilku lat dokumentacja bibliograficzna daje obraz stanu geografii i stanu opracowań jej dziejów jedynie w ciągu ostatnich paru lat. Brak sił naukowych nie pozwolił na razie opracować całej literatury źródłowej, niezbędnej dla prowadzenia gruntownych badań z historii geografii. Olbrzymią tę pracę mógłby wykonać Instytut w ciągu paru lat jedynie przy współpracy z placówkami naukowymi innych krajów.

Ten brak pełnej bibliografii sprawił, że celem ustalenia stanu źródeł i opracowań dla tematów wykraczających poza zasięg nauki narodowej, jak: ewolucjonizm w naukach o Ziemi, dzieje myśli antropogeograficznej, czy rozwój metod którejkolwiek dyscypliny geograficznej, trzeba było poza zebraniem bibliografii dzieł publikowanych sięgnąć do wykazów prac niepublikowanych, przeważnie dysertacji, przechowywanych przez biblioteki uniwersyteckie wielu krajów świata. Wykazy dysertacji opublikowane były przez najważniejsze kraje świata, jak Anglię, Francję, Niemcy.

Odrębnym zagadnieniem są dzieje stosunków naukowych polsko-niemieckich.

Źródła do opracowań z tego zakresu<sup>4</sup> są bogate i wcale jeszcze nie wykorzystane. Należą do nich przede wszystkim księgi immatrykulacyjne wszystkich uniwersytetów niemieckich. W księgach immatrykulacyjnych np. uniwersytetu lipskiego (opublikowanych do 1809 r. a do 1869 opracowanych w postaci kartoteki), Polacy stanowią równorzędną grupę studiującej młodzieży obok trzech innych: Saxorum, Misnensium, Bevarorum.

Dr Paweł Czartoryski zajmował się węższą i ściślej określoną grupą źródeł, a mianowicie zbiorami rękopisów średniowiecznych (do końca XV w.). Ustalił on aktualny stan i rozmieszczenie tych zbiorów na terenie NRD oraz dokonał obszernych poszukiwań bibliograficznych. Dla tych bibliotek, których katalogi zostały wydane drukiem prowadził poszukiwania poprzez te katalogi (przeważnie nie-

<sup>3</sup> Por. sprawozdanie dra Babicza, Z pobytu w archiwach Lipska i Quedeinburga w nrze 3/1961 „Kwartalnika“.

<sup>4</sup> Por. np. złożoną na uniwersytecie w Lipsku dysertację Juliusa Schultza, *Studenten aus Polen an der Universität Jena (1548—1795)*, publikowaną w skrócie w „Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller Universität Jena“, rocznik 1959/1960. nr 1/2, s. 49—75.

dostępne lub trudno dostępne w Polsce), a następnie odwiedził te biblioteki, które nie mają takich katalogów, prowadząc poszukiwania na miejscu (dotyczy to przede wszystkim biblioteki uniwersyteckiej w Lipsku, a także bibliotek w Jenie, Gocie i Weimarze). Bezpośrednim celem poszukiwań były badania nad recepcją *Etyki, Polityki i Ekonomiki* Arystotelesa na tym terenie z punktu widzenia związków i analogii z recepcją tych pism na terenie Polski. Wobec bardzo niezadowolającego stanu badań nad tymi źródłami dokonano przede wszystkim ich możliwie pełnej inwentaryzacji, a następnie wykonano szczegółowe opisy bibliologiczne tych kodeksów, które są nieznanne w dotychczasowej literaturze przedmiotu. Zebrany materiał daje niewiele bezpośrednich wskazówek co do związków ośrodków wschodnoniemieckich (głównie na terenie Saksonii i Turyngii) z ośrodkami polskimi, ma on natomiast pierwszorzędne znaczenie dla wyjaśnienia zjawisk zachodzących w Polsce. Analogie w charakterze źródeł, stylu pracy, metodzie i sposobie korzystania z wcześniejszych autorów są uderzające. Umożliwiają one właściwe postawienie zagadnienia wczesnej recepcji myśli praktycznej Arystotelesa na terenie Polski (a przede wszystkim na Uniwersytecie Jagiellońskim), które w chwili obecnej stanowi główny przedmiot badań autora.

#### OPRACOWANIE ZBIOROWE UCZESTNIKÓW ZJAZDU

##### Z POBYTU W WIELKIEJ BRYTANII

Dzięki zapoczątkowanej w r. 1961 wymianie pracowników między Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN i Uniwersytetem w Leeds miałem możliwość spędzić 7 tygodni na poszukiwaniach w bibliotekach i archiwach Wielkiej Brytanii.

„Motorem“ wymiany ze strony uniwersytetu w Leeds jest Katedra Filozofii, a właściwie działający w niej kilkusobowy zespół historii nauki. Członkowie tego zespołu prowadzą prace badawcze w dziedzinie historii nauk ścisłych (dr J. Ravetz) i technologii (dr D. Cardwell) oraz (i to w poważnym zakresie) zajęcia dydaktyczne.

Wynikiem pracy w bibliotekach w Leeds, Londynie i innych miejscowościach jest uzyskanie szeregu materiałów do prac nad techniczno-astronomiczną genezą kopernikowskiego systemu planetarnego oraz odnalezienie ok. 20 listów J. Hoene-Wrońskiego z okresu jego pobytu w Anglii w latach 1820—1822. Pracę ułatwiały niezmiernie gościnność i przychylność gospodarzy, zwłaszcza kierowanego przez prof. J. Camerona Zakładu Filozofii oraz Biblioteki Uniwersyteckiej (Brotherton Library) w Leeds.

J. DOBRZYCKI

##### STANY ZJEDNOCZONE

##### Z PRAC NARODOWEGO KOMITETU MIĘDZYNARODOWEJ UNII HISTORII I FILOZOFII NAUKI

24 marca 1961 r. odbyło się w Waszyngtonie doroczne zebranie Narodowego Komitetu Stanów Zjednoczonych przy Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki. Głównym tematem obrad była współpraca międzynarodowa amerykańskich historyków i filozofów nauki.

Dr Ch. Leake, zwracając uwagę na społeczną funkcję historii i filozofii nauki, stwierdził, iż Narodowy Komitet powinien starać się o alternatywną wymianę